

Соснівський ліцей
Червоноградської міської ради Львівської області

ЗАТВЕРДЖЕНО

Протокол засідання
педагогічної ради
№ 1 від 30.08.2024 р.

Навчальна програма
«Історія: Україна і світ. 7 - клас
(інтегрований курс)»
(розроблено на основі модельної програми
автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І.Я.)

2024

Пояснювальна записка

Систематичний інтегрований курс «Історія України і світ» належить до освітньої галузі **«громадянська та історична освіта»** та побудований за **лінійною структурою** шкільного курсу історії. Курс призначений для учнів, які за своїли пропедевтичний курс **«Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас»** та інтегрований курс **«Історія України. Всесвітня історія. 6 клас»**, тобто знайомі з історичною та суспільствознавчою проблематикою і свідомі етнокультурного розмаїття світу.

Змістовно навчання на цьому етапі охоплює:

- а) основні віхи історії людства від Середньовіччя до початку ХХ століття;
- б) ключові сфери життя людини в ці історичні періоди (політику, економіку, суспільне життя, духовний світ);
- в) історичні події і процеси на території України у співвіднесенні з подіями і процесами світової історії.

Структурно матеріал розподілений таким чином:

7 клас — історія Середніх віків (V–XIV ст.);

Головна мета курсу — ознайомити учнів з основними формами суспільного життя в минулому, способами функціонування суспільства і його складових, сформувати основи критичного мислення та особистісного ставлення до історичних подій.

При цьому наголос робиться на подіях вітчизняної та світової історії, необхідних для розуміння витоків і результатів найважливіших історичних процесів, які сформували сучасне обличчя людства. Добір змісту здійснено на класичних засадах історичної дидактики: перелік очікуваних результатів

навчання спрямований на створення у школярів наскрізного образу минулого, розуміння найважливіших явищ історії людства та їх значення для сучасної людини.

Матеріал укладено за хронологічним принципом, але згруповано за певними сторонами людської діяльності та проблемами розвитку людства, тож програмареалізує **проблемний підхід** до вивчення історії.

Важливим є дотримання рівноваги між матеріалом з історії України та все-світньої історії, що передбачає зосередження уваги на порівняльних характеристиках, зокрема на «українських» особливостях перебігу загальноісторичних процесів за дотримання **україноцентричного підходу** до вивчення історії.

Допершочергових належать також **завдання**:

- ♦ формування у школярів розуміння систем цінностей і мотивів діяльності людей минулих епох;
- ♦ формування розуміння альтернативності, багатофакторності та нелінійності історії;
- ♦ створення у школярів відчуття конкретної історичної епохи та розуміння історичної перспективи;
- ♦ навчання принципам і методам здобування та роботи з інформацією, інтеграція змісту програмового матеріалу з інформацією з позашкільних джерел впливу на учня;
- ♦ створення рівноваги між різними галузями історичного знання: історією політики, культури, економічної історією, соціальною історією та історією суспільних ідей і релігій;
- ♦ формування розуміння різниці між історичною подією та інтерпретацією, усвідомлення причин існування різних інтерпретацій одного й того самого явища та вміння критично зіставляти й оцінювати такі інтерпретації;
- ♦ виховання на історичних прикладах патріотичної, громадянської морально-етичної позиції людини, яка шанує загальнолюдські та національні цінності й повагою ставиться до інших народів та культур.

Модельна програма пропонує відхід від хронологічно-лінійної структурної репродуктивного підходу до викладання програмового матеріалу й заміну їх багаторівневим та проблемним навчанням. Вирішальну роль грає не кількість отриманої та засвоєної інформації, а формування в учнів умінь самотійного пошуку та знання, структурувати отриману інформацію, поєднувати факти у загальні інтеграційні схеми.

Вивчення курсу передбачає досягнення учнями таких загальних результатів діяльності:

Знання:

- ◇ основних політичних, соціально-економічних, культурних подій, їх хронологічного та просторового виміру;
- ◇ основних історичних та суспільствознавчих понять і термінів;
- ◇ фактів життя видатних історичних діячів.

Розуміння:

- ◇ причин і наслідків історичних подій;
- ◇ мінливості й гнучкості історичних процесів;
- ◇ взаємовпливів міжвітчим та світовою історією;
- ◇ своєї приналежності до українського, європейського та світового політичного, економічного і культурного процесів;
- ◇ наявності альтернативних варіантів розвитку історичних подій.

Вміння:

- ◇ визначати хронологічні межі соціальних, економічних та політичних подій, їхні зміст і послідовність;
- ◇ визначати передумови, причини, наслідки та особливості історичних подій, явищ і процесів;
- ◇ описувати історичні події, явища і процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- ◇ визначати найважливіші зміни, що відбувались в житті людства;
- ◇ порівнювати різноманітні події і процеси у вітчизняній та світовій історії;
- ◇ аналізувати історичні джерела, користуватись історичними і політичними картами;
- ◇ викладати власну думку в усній і письмовій формі, аргументовано відстоювати власну точку зору.

Ставлення:

- ◇ усвідомлення певних цінностей та світоглядних аспектів суспільного розвитку;
- ◇ формування патріотичної, громадянської морально-етичної позиції людини, яка шанує загальнолюдські та національні цінності і з повагою ставиться до інших народів та культур.

Шляхи реалізації програми:

- ✓ поєднання зусиль педагога і здобувачів освіти, використання підручника, комплексу методичних матеріалів для учителя і здобувачів освіти;
- ✓ використання можливостей Інтернету, індивідуальної роботи, проєктної діяльності, виконання творчих/практичних завдань;
- ✓ поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів.

Структура курсу
Вступ. Середньовіччя як історична епоха.
I. Народження середньовічної Європи.
II. Середньовіччя за межами Європи.
III. Середньовічні суспільства.
IV. Середньовічні держави.
V. Духовний світ Середньовіччя.
VI. Узагальнення.

Очікувані результати навчання	Зміст навчально-пізнавальної діяльності	Види навчальної діяльності
Вступ. Середньовіччя як історична епоха. (2 години)		
Базові знання: • основні джерела історії Середньовіччя (пам'ятки матеріальної культури, писемні та усні джерела); • жанрові особливості літопису руського. Розуміння: • види джерел історії Середньовіччя; • смислові зв'язки між джерелами різних видів; • вплив економічних, політичних, соціальних та культурних обставин на поглиблення життєвої позиції автора джерел. Вміння: • порівняти зміст різних джерел за самої новизною визначеними критеріями; • досліджувати і використовувати істор	Джерела вивчення історії середніх віків. Оцінка джерел істориком. Проблема достовірності джерел.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда, пояснення, ілюстрування). Групова робота — робота з джерелами вивчення історії середніх віків (письмовими, матеріальними, фольклорними).

ичні джерела для аналізу історичних процесів доби Середньовіччя. Ставлення: критично ставитися до оцінки історичних джерел, розуміти проблему їх достовірності.		
Базові знання: - хронологічні межі та періодизація Середньовіччя. Розуміння: - ознаки культурно-історичної епохи Середньовіччя як періоду між історією Стародавнього світу та Новою історією; - історичні періоди європейського Середньовіччя і княжої доби в Україні. Ставлення: формулювати та аргументовано висловлювати власні судження стосовно ціннісних основ локальних цивілізацій Європи доби Середньовіччя з урахуванням інформації з різних до-ступних джерел, власного досвіду, на основі гуманістичних цінностей.	Періодизація всесвітньої історії. Поняття «середні віки» та періодизація Середньовіччя. Співвідношення періодизації з перебігом подій на теренах України. Регіональні варіанти Середньовіччя. Внесок Середньовіччя в світову культуру. Середньовіччя і сучасність.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Початок роботи над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя». Групова робота — співвідношення періодизації з перебігом подій на теренах України.
Народження середньовічної Європи. (19 годин, з них 2 години – узагальнення)		
Базові знання: - передумови, причини і наслідки Великого переселення народів та падіння Західної Римської імперії; - періодизація Великого переселення народів. Розуміння: - перебіг і сутність міграційних	Занепад античного світу. Західна Римська імперія напередодні падіння. Світ варварів. Релігія і вірування варварських народів. Велике переселення народів та загибель Західної Римської імперії.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда, пояснення, опитування). Індивідуальна робота — робота

процесів під час Великого переселення народів; • особливості вірувань тарелігій варварських народів; • поняття «міграція», «варвари», «вандалізм», «варварські королівства». Вміння: • показувати на карті територію Римської імперії напередодні падіння, напрямки Великого переселення народів; • визначати періоди Великого переселення народів та їхні наслідки;		з картою, робота з поняттями. Вправа «Маркування тексту». Створення (під керівництвом учителя) схеми/інфографіки з визначенням періодизації Великого переселення народів. Групова робота з визначення особливості/відмінностей розвитку варварських народів.
• визначати особливості/відмінності розвитку варварських народів. Ставлення: аргументувати та усвідомлювати відмінність/несумісність між розвитком середньовічних держав/народів, їхніх прагнень та світогляду.		Проект «Вплив кліматичних змін на міграційні процеси у середні віки».
Базові знання: • концепції походження слов'ян; • терени та хронологічні межі розселення слов'ян; • слов'янські племена і союзи на теренах України. Розуміння: • передумови та наслідки розселення слов'ян, передумови утворення держави слов'ян, які жили на теренах України; • групи слов'ян (південні, західні, східні) та народи, які до них належать; • поняття «етногенез», «племенний союз»,	Слов'яни: етногенез та розселення. Питання «прабабківщини слов'ян». Слов'янські племена і племенні союзи на теренах України. Спосіб життя слов'ян. Джерела історії давніх слов'ян.	Навчально-пізнавальна, до-слідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, бесіда з елементами дискусії, ілюстрування, перегляд відеофайлів). Групова робота — обговорення теорій (концепцій) походження слов'ян, наведення тез «за» та «проти». Проведення учнівського круглого столу «Як відбувалася генеза слов'янських етносів?».

«язичництво», «монотеїзм». Вміння: - показати на карті території розселення слов'янських племен на теренах України; - охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; - пояснювати передумови та наслідки розселення слов'ян на теренах України; - назвати та охарактеризувати джерела історії давніх слов'ян. Ставлення: - усвідомлювати значення географічного чинника в історії людства, зв'язок людини і природи.		
Розуміння: - поняття «політичний устрій», «варварське королівство», «середньовічне королівство»; - поняття «звичаєве право», «варварські Пrawdи»; - роль особи у створенні розбудові середньовічних держав. Вміння: - окреслити з використанням географічних термінів і показати на карті напрямки Великого переселення народів та розселення варварських племен; - узагальнювати та сформулювати передумови		Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз). Групова робота — формулювання передумов та наслідків Великого переселення народів в IV–VII ст. Проект «Варварські королівства»

вита наслідки Велико-го переселення народів IV–VII ст.; - окреслити з використанням географічних термінів і показати на карті «варварські» королівства; - схарактеризувати політичний устрій (організацію влади) середньовічних держав. Ставлення: усвідомлювати значення міжцивілізаційних контактів і конфлікту Середньовіччя в сучасному світі.		
Базові знання: - обставини утворення Візантійської імперії, правління Юстиніана I, повстання «Ніка»; - територія Візантійської імперії. Розуміння: - поняття «василевс», «іконоборство»; - особливості системи влади Візантійської імперії; - причини і наслідки прийняття, зміст «Кодексу Юстиніана»; - передумови і наслідки повстання «Ніка»; - причини початку іконоборства, наслідки руху іконоборців; - особливості правління македонської династії; - особливості правління династії Комнінів. Вміння: - розташувати в хронологічній послідов	Візантійська імперія — на-ступниця Риму. Територія та населення Візантії. Імператорська система влади. Міста і міське життя. Особливості економіки, соціальної структури, культури та побуту. «Кодекс Юстиніана». «Священна імперія». Іконоборство. Візантія між Сходом і Заходом.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу, робота з поняттями).

ності відомості про Візантійську імперію; показати на карті Візантію та її сусідів; - охарактеризувати організацію влади у Візантійській імперії, особливості економіки, соціальної структури, культури і побуту; - визначати основні положення та наслідки прийняття «Кодексу Юстиніана». Ставлення: усвідомлювати значення візантійської культури як такої, що увібрала у себе багато культурних традицій народів, які її населяли.		
Базові знання: - особливості правління Карла Мартелла, Піпіна Короткого, Карла Великого, битви при Пуатьє; - територіальні та хронологічні межі існування імперії Карла Великого. Розуміння: - поняття «бенефіцій», «майордом», «графство», «Каролінгське відродження»; - наслідки походів та завоювань Карла Великого, їх значення для утворення імперії; - причини піднесення культури в період правління Карла Великого; - причини і наслідки розпаду імперії Карла Великого. Вміння: - показати на карті територіальні межі імперії Карла Великого;	Імперія Карла Великого та її розпад. Ідея імперії на Заході. Завоювання Карла Великого. Виникнення імперії та її устрій. «Каролінгське відродження». Розпад імперії.	Навчально-пізнавальна, до-слідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота — складання історичного портрета Карла Великого, робота з поняттями. Групова робота — робота з пам'ятками культури «Каролінгського відродження». Визначення причини піднесення культури в період правління Карла Великого.

• пояснити причини і визначити наслідки походів та завоювань Карла Великого, причини піднесення культури. Ставлення: усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості мешканців середньовічних імперій, мати особисте ставлення до такого типу держави.		
Базові знання: • хронологічні межі та напрямки норманських завоювань в Європі; • дата та обставини завершення Великої опереселення народів. Розуміння: • поняття «вікінг», «норманські завоювання»; • «норманська» теорія походження Руської держави; • поняття «епос», особливості норманської міфології. Вміння: • показати на карті напрямки норманських та угорських походів; • визначити особливості норманських держав; • висловити обґрунтоване припущення щодо мотивів, якими керувались «літописні племена», приймаючи володарювання варязьких князів. Ставлення: усвідомлювати значення географічного і кліматичного чинників у житті суспільства, їх вплив на історію людства.	Завершення Великої опереселення народів. Нормани – вікінги. Поход норманів та виникнення норманських держав. «Ісландська народоправство». Нормані та слов'яни. Релігія і вірування норманів. Норманський епос. Переселення угорців та утворення Угорського королівства.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Груповаробота — робота з документами (пам'ятками середньовічної літератури).

Базовізнання: - процесутворенняВеликоморавськоїтаБолгарськоїдержави(Русі-України),датипершихрусько-візантійських договорів, хронологічну послідовність правлінняпершихкиївськихкнязів; - території розселенняслов'янськихплемєн в Європі,напрямкипоходівпершихкиївськихкнязів. Розуміння: - термін«РуськаЗемля»яксамоназвадержави,атерміни «Київськадержавата«Русь-Україна»якумовнівживаніїсториками; - рольособиутвореннірозбудовісередньовічнихдержав; - передумовиутвореннядержавиу слов'ян,якіжилинатеренахУкраїни; - рольмістаКиєваутворенніРусі; - поняття«князь»,«дружина»,«полюддя»,«данина»,«хозари», «печеніги»,«язичництво».	Перші держави слов'ян.Великоморавська держава.ПершеБолгарськецарство. Походження назви «Русь». ТеоріїпоходженняРуськоїдержави. Створення Русі-України. Правління перших князів(Олег, Ігор, Ольга) Легендарніпереказипропершихкиївських князів (від Аскольда доСвятослава). Урок узагальнення.	Навчально-пізнавальна,до-слідницька,пошукова,творча,проектна,моделювання,інтерактивна,дискусійна. Фронтальна робота (бесіда,обговорення). Індивідуальнаробота—складанняісторичного портрета Аскольда, Олега,Ігоря, Ольги, Святослава,робота з поняттями. Груповаробота—складанняпорівняльної таблиці «Особливості політичногоустроюРуськоїЗемлі(у зіставленні з варварськимикоролівствами,імперією КарлаВеликого,Візантією)».
Вміння: - виявитимотиви,керуючисьякимисхідніслов'яниприйняливолодарюванняварязькихкнязів; - схарактеризуватиполітичнийустрій(організаціювлади)середньовічнихдержавслов'ян; - визначитиособливостіполітичногоустроюРуськоїЗемлі(у зіставленні з варварськими королівствами,		

імперією Карла Великого, Візантією); - розмістити в хронологічній послідовності відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава), їхні походи/реформи; - охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на території України; - визначити напрями внутрішньої й зовнішньої політики перших князів; - укласти історичний портрет руського князя. Ставлення: усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи.		
Базові знання: - причини та наслідки розколу християнської церкви; - межі поширення впливу католицької та православної церков. Розуміння: - основні відмінності між католицизмом і православ'ям; - роль вчення Аврелія Августина у християнській церкві; - поняття «церковний собор», «церковна ієрархія», «Папа Римський», «патріарх», «митрополит», «єпископ», «чорн	Християнська церква в IV–XI століттях. Припинення гонінь на християн. Біблія. Вселенські собори. Організація християнської церкви в Сході та на Заході. Ієрархія небесна і земна. Аврелій Августин. Папська держава. Ірландська церква. Християнство та язичництво. «Великий розкол» 1054 року. Католицизм та православ'я.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота—складання історичного портрета Аврелія Августина, робота з поняттями. Групова робота—складання порівняльної таблиці

е)та«біле»духівництво; • особливості функціонування теократичної Папської держави; заснування та особливості церкви Ірландії.		
Вміння: • визначати відмінності між католицизмом і православ'ям, порівнювати їх, визначати межі впливу католицької та православної церков; • характеризувати особливості функціонування теократичної Папської держави, церкви Ірландії. Ставлення: формулювати та аргументовано висловлювати власні судження стосовно ролі християнської церкви для середньовічної Європи.		«Основні відмінності між католицизмом і православ'ям».
Базові знання: • правління князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха; • дати впровадження християнства як державної релігії, розгром печенігів під Києвом; • час зведення Софійського собору, укладення «Руської правди», тріумвірату Ярославичів; • територія Київської держави (Русі-України) за часів правління Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха. Розуміння:	Київська держава—раньофеодальна імперія. Правління князя Святослава. Візантія і слов'ян и Володимир Великий та його реформи. Прийняття християнства. Ярослав Мудрий. «Руська правда». Тріумвірат Ярославичів. Володимир Мономах. Причини та початок роздробленості.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота—робота з картою, робота з поняттями, складання історичного портрету Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха. Проєкт «Руська правда - найдавніший юридичний документ»

• особливості політики та реформ Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха; • історичне значення впровадження християнства як державної релігії Київської держави (Русі-України), кодифікації звичаєвого права (укладення «Руської правди»); • місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства; • поняття «вотчина», «бояри», «шлюбна дипломатія», «тріум-вірат»; • передумови роздробленості Русі-України. Вміння: розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха, хрещення Русі та розбудову Київської митрополії, боротьбу русичів з печенігами, кодифікацію руського звичаєвого права; • показати на карті територію Київської держави (Русі-України) за правління Володимира Святославовича, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха; • охарактеризувати особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст., внутрішню та		
---	--	--

зовнішню політику Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха; • визначити причини впровадження християнства як державної релігії Київської держави (Русі-України). Ставлення: усвідомлювати давнє руське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи.		
Уроку загальнення.		
II. Середньовіччя за межами Європи. (7 годин, з них 1 година уроку загальнення.)		
Базові знання: • історія та період виникнення ісламу; • основні особливості ісламської релігії та культури; • напрямки арабських завоювань; • територіальні межі Арабського халіфату; • халіфат Омейядів та Аббасидів. Розуміння: • поняття «іслам», «пророк», «Коран», «хіджа», «рамадан», «халіфат», «експансія»; • місце арабської культури у світовій культурній традиції; • причини швидкого поширення ісламу; • причини наслідки арабських завоювань; • особливості внутрішньої та зовнішньої політики перших халіфів; • причини розколу в ісламі; • взаємозв'язки християнської та арабсько-мусульманської культур.	Араби та народження ісламського світу. Стародавня Аравія. Пророк Мухаммед та виникнення ісламу. Основи віри та обрядовість ісламу: спільне з християнсько-юдейським світоглядом. Арабські завоювання та утворення Халіфату. Перші халіфи і розкол в ісламі. Халіфат Омейядів та завоювання в Європі. Аббасиди та початок розпаду Халіфату. Культура країн ісламу. Вплив античної культури на арабів. Взаємовплив християнської та арабсько-мусульманської культур.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота — скласти «пам'ятку мусульманина» на основі праці про ацтування вітатів з Корану.

Вміння: • обґрунтовано оцінити вплив арабської культури на культуру народів Європи; • визначати особливості ісламської культури, основні положення ісламу; • показати на карті територіальні межі Арабського халіфату, визначити напрямки арабських завоювань і походів; • характеризувати політику перших халіфів, особливості розвитку халіфату за Омейядів та Аббасидів; • визначити передумови початку розпаду Халіфату. Ставлення: усвідомлювати особливості цінностей та світогляду людини ісламської цивілізації.		
Базові знання: • які де виникли середньовічні держави кочовиків; • час утворення Хазарського каганату, Золотої Орди; • які особливості розвитку мали середньовічні держави кочовиків; • території розселення половців і хазар. Розуміння: • наслідки панування монголів (Золотої Орди) для суспільств Східної Європи; • поняття «каганат», «Золота Орда», «ярлик», «баскак»; • зв'язок середньовічних держав кочовиків з історією Русі-України. Вміння: • показати на карті території Золотої Орди	Середньовічні держави кочовиків. Етнічна мозаїка Великого Степу. Гуни, авари, обри, угорці. Хазарський каганат. Печеніги. Половецький союз. Відносини кочовиків з Руссю. Створення держави у монголів. Золота Орда. Завоювання монголів в Азії. Поход монголів на Русь та в Центральну Європу. Етногенез кримських татар.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, перегляд навчального відео, груповаробота (робота з документами та джерелами, укладання таблиці, виконання синхронізованих завдань)). Індивідуальна робота (виконання тестових завдань, складання словника термінів, робота з картою, встановлення відповідності, складання історичного по

и, Хозарського і Аварського каганатів, напрямки походів монголів; • визначати особливості розвитку середньовічних держав кочовиків; охарактеризувати зовнішньополітичні стосунки між кочовими середньовічними державами та Руссю-Україною. Ставлення: усвідомлювати ціннісний світогляд ніособливості мешканців держав кочовиків, цивілізаційні особливості такого типу держави.		третину/сторінки в соціальних мережах політичних діячів).
Базові знання: • території середньовічних Китаю, Японії; • хронологічні межі перебування Китаю під владою монголів. Розуміння: • значення культурних досягнень середньовічних Китаю та Японії для формування європейського культурного простору; • поняття «Піднебесна імперія», «клани», «сьогун», «самурай», «конфуціанство», «даосизм», «буддизм», «каліграфія»; • середньовічне японське суспільство, причини виникнення самурайства. Вміння: • показати на карті території середньовічних Китаю та Японії; • розповісти про пам'ятки культури Китаю та Японії епохи Середньовіччя; • визначати особливості релігії Китаю та Японії у середні віки.		

Ставлення: усвідомлювати ціннісні й світоглядні особливості держав Китаю та Японії, виявляти толерантне ставлення до різних народів, культур, релігій.		
Базовізнання: • територія середньовічної Індії; • хронологічні межі існування Делійського султанату. Розуміння: • значення культурних досягнень середньовічної Індії для формування європейського культурного простору; поняття «варна», «каста», «недоторкані», «брахманізм».	Середньовічна Індія. Природа та населення. Індійські князівства. Делійський султанат. Варні і касты. Релігії та культура Індії.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (розповідь з елементами бесіди, обговорення). Групова робота (аналіз документів та джерел, робота
Уміння: • показати на карті територію середньовічної Індії; • розповісти про пам'ятки культури Індії епохи Середньовіччя; • визначати особливості соціальної структури та релігії Індії у середні віки. Ставлення: усвідомлювати самотність та особливості середньовічної Індії, виявляти толерантне ставлення до різних народів, культур, релігій.		
Базовізнання: • формування й розвиток ранньосередньовічних систем та їх вплив на культуру доколумбової Америки (міста-держав майя, держава інків, держава ацтеків).		

Розуміння: - система державної влади та суспільного устрою майя, інків та ацтеків; - особливості релігії та культури доколумбових цивілізацій Америки; - досягнення майя, ацтеків, інків в архітектурі, скульптурі та живописі. Вміння: - проаналізувати релігійно-міфологічний зміст культури майя, ацтеків, інків; - характеризувати особливості побуту, державної влади та суспільного устрою майя, інків та ацтеків; - показати на карті території, які населяли майя, інки та ацтеки. Ставлення: усвідомлювати самотність культурних досягнень майя, інків, ацтеків та їх вираження у контексті цивілізаційного розвитку доколумбової Америки.		
Уроку загальнення.		
III. Середньовічне суспільство. (11 годин, з них 1 година - урок узагальнення).		
Базові знання: - основні світоглядні риси середньовічної людини; - особливості сімейних стосунків середньовічної людини; - взаємозв'язок індивіда та суспільства у Середньовіччі. Розуміння: - поняття «чистилище», «чорна смерть»	Світогляд середньовічної людини. Панування релігійно-го світогляду. Бог і диявол. Рай, пекло, чистилище. Тіло та душа. Індивід та суспільство. Родина і кохання. Діти в Середньовіччі. Хвороби, вік, смерть. Уява	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз)..

, «анафема»; • особливості залежності середньовічної людини від природи; • причини та наслідки розповсюдження хвороб та епідемії у Середньовіччі; • особливості та причини панування релігійного світогляду у Середньовіччі. Вміння: • обґрунтувати сутність зв'язку людини і природи/людини і релігії у Середньовіччі; • визначати, яке місце в житті середньовічної людини посідали діти та родина; • охарактеризувати, як в Середньовіччі людина ставилася до власності й влади; • визначати, які права та обов'язки мала середньовічна людина. Ставлення: усвідомлювати відмінності світоглядів та цінностей середньовічної та сучасної людини.	про час і простір. Власність, право і влада в уяві середньовічної людини. Світ фантазії та символи в.	
Вміння: • обґрунтувати сутність зв'язку людини і природи у Середньовіччі; • визначати, як змінювалася кількість населення та рівень життя людини у середні віки. Ставлення: усвідомлювати значення географічного і кліматичного чинників у житті суспільства, їх вплив на історію людства.		Проект «Людина в середньовіччі»
Базові знання: • стан середньовічного суспільства; • форми землевладіння у Середньовіччі	Стан середньовічного суспільства. Поступове ускладнення соціальної структури.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна,

i. Розуміння: • поняття «феодалізм», «васалітет», «феод», «сеньйорія», «манор», «рента», «внутрішня колонізація»; • як відбувалося ускладнення соціальної структури суспільства, з чим були пов'язані процеси; • причини внутрішньої колонізації. Вміння: • назвати та охарактеризувати стан середньовічного суспільства; • пояснити відмінності особливості різних форм середньовічного землеволодіння; • вказати наслідки внутрішньої колонізації. Ставлення: усвідомлювати залежність структури суспільства від конкретних історичних умов його існування.	Форми землеволодіння у середні віки. Внутрішня колонізація.	дискусійна. Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення, ілюстрування тощо). Індивідуальна робота (робота з поняттями, укладання історичного словника, Групова робота — сформулювати основні поняття уроку, підсумок уроку). Робота в групах — визначення особливостей різних форм середньовічного землеволодіння.
Базові знання: • особливості становлення та стану духівництва у середньовічному суспільстві; • поняття, час виникнення та сутність інвеститури; сутність, дати проведення та наслідки Кліюнійської та Григоріанської реформ;	Духівництво: ті, хто молиться. Християнська церква в житті середньовічного суспільства. Духівництво — «перший стан». Собор та церква на парафії. Боротьба за інвеституру.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (евристична бесіда).
• дати заснування та особливості діяльності середньовічних чернечих орденів (бенедиктинці, францисканці, домініканці). Розуміння:	Монастирі та ченці. Чернецькі ордени. Кліюнійська та Григоріанська реформи.	Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда). Групова робота (робота над єдиним завданням у малих групах, керованих лідерами — робота зі історичними категоріями, презентація результатів роботи).

• поняття «духівництво», «ченці», «чернецький орден», «інвеститура», «парафія»; • станове суспільство як суспільство з ієрархічно вибудованою соціальною структурою, кожна з великих соціальних груп(станів) якогівідносно замкнена та умовно об'єднана своїми правовими економічними станами в суспільстві. Вміння: • охарактеризувати соціальні стани ще і роль духівництва в середньовічному суспільстві; • пояснити, чому духівництво було «першим станом» у часи Середньовіччя; • охарактеризувати особливості життя в суспільного стану-щаченців; • назвати основні чернечі ордени Середньовіччя; • пояснювати причини й наслідки клоні йської та григоріанської реформ. Ставлення: усвідомлювати роль і місце церкви у житті середньовічної людини.		
Базовізнання: • феодалізм як політико-правову систему; • як і місце займали в суспільстві лицарі, особливості їхнього побуту та культури. Розуміння: • походження та суспільні стани щиро дової аристократії;	Лицарство: ті, хто воює. Родова аристократія. Бенефіції і феодал. Сеньйори і васали. Феодалізм як політико-правову систему. Замок феодала. Озброєння та військове мистецтво. Повсякденне життя феодала. Лиц	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, модельовання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення, ілюстрування тощо). Індивідуальна робота (робота з поняттями, укладання історичного словника).

• особливостівзаємовідносин«сеньйор—васал»; • вчомусутністьтаособливостіфеодальноїсистеми; поняття«бенефіцій»,«феод».	арськакультураетика.	
Вміння: • охарактеризуватиповсякденнеікультурнежиттялицарсько-гостану; • пояснити причини і наслідки формування принципу васалітетуусередньовічномуусупільстві; • пояснитисутністьфеодалізмуякполітико-правовоїсистеми. Ставлення: усвідомлюватисистемуправовихвідносинусупільствіякознакуцивілізації.		«Груповаробота (робота в парах «Взаємнізапитання»).Підготовкаесенатему«Рицарськакультураіепоха».
Базовізнання: • особливості становищастануселянстваусередньовічномуусупільстві; • якірисималогосподарствосередньовічногоселянина; • поняттятаосновніпричинивиникненняселянськоїгромади. Розуміння: • поняття«селянськагромада»,«невільництво»,«вілани»; • причинитруднощівужиттіселянина, йогозалежнестанови-ще; • зякоюметоюселяниоб’єднувалисявгромади,якурольвідіграваласелянськаобщина; • причининееднорідностіселянськогос	Селяни: ті, хто працює.Господарствотаспосіб життяселянина. Вільні та залежні селяни.Невільництво.Селянськаагромада.Повсякденнежиттяселянина:житло,їжа,одяг,розваги.	Навчально-пізнавальна,дослідницька,пошукова,творча,проєктна,моделювання,інтерактивна,дискусійна. Фронтальна робота (обговорення,порівняння,оцінка,переглядвідео-тафотодокументів).Практичнारобота «Особливостіповсякденногожиттяселянина»;складанняпорівняльноїтаблиці(селянство,рицарство і духівництво).

тану. Вміння: - описати повсякденне життя у селянській господарстві; - охарактеризувати особливості соціального становища селянина у середньовічному суспільстві; - порівнювати три стани (селянство, рицарство і духовництво), застосовуючи для порівняння різноманітні критерії. Ставлення: усвідомлювати особливості цінностей і світогляду середньовічного селянина.		
Базові знання: - найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя; - система міського управління при магідебурзькому праві. Розуміння: - поняття «цех», «майстер», «підмайстер», «учень», «гільдія», «лихварство», «міська комуна», «магідебурзьке право»; - як виникали і розвивалися середньовічні міста; - причини та наслідки боротьби середньовічних міст за самоврядування; - особливості світогляду та повсякденного життя жителів міст; - взаємозв'язок між містом і селом. Вміння: - показати на карті найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя;	Середньовічне місто та його мешканці. Теорії виникнення середньовічних міст. Антична традиція. Вигляд середньовічного міста. Ремісники та цехи. Торговці і банкіри. Натуральний обмін та гроші. Середземноморська і балтійська торгівля. Транспортні шляхи і сполучення. Боротьба міст за самоврядування. Комуни і магідебурзьке право. Особливості світогляду та повсякденного життя містян. Зміни в картині світу мешканців міста. Відносини між містом і селом.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (евристична бесіда). Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда, складання схеми міського управління, робота з картою)..

- охарактеризувати графічно зобразити систему міського управління приміських буржуйських управлінь; - пояснити, як виникли цехи, особливості цехових робітників; - охарактеризувати зміни у повсякденному житті, світогляді, картині світу мешканців міста. Ставлення: усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості мешканця середньовічного міста.		
Базові знання: - стан суспільства Русі-України; - найбільші міста Русі-України, торговельні шляхи, що проходили по території Русі-України; - форми залежності у Русі-України. Розуміння: - поняття «бояри», «боярське землеволодіння», «смерд», «дружина», «холопи», «закупи», «рядовичі»; особливості становлення православного духівництва та ролі християнства у Русі-України;	Суспільство Русі-України. Вплив візантійської традиції. Особливості православного духівництва. Родова аристократія: князі та бояри. Князівська та боярська земля: еволюція. Дружинники — військово-феодалний стан. Вільні люди — смерди та містяни. Особливості давньоруських міст. Невільництво та форми залежності.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз).
- схожість та відмінність між західноєвропейськими феодалами та руськими дружинниками; - неоднорідність селянського стану у Русі-України. Вміння: - охарактеризувати стан суспільства Русі-України; - описати побут та заняття селянства, ду	Основні заняття та повсякденне життя населення Давньої Русі. Особливості середньовічного суспільства Давньої Русі.	Групові роботи — порівняння побуту селянства, духівництва, дружинників, бояр, князів. Створення соціальної піраміди.

хівництва, дружинників, бояр, князів; охарактеризувати особливості міст Русі-України. Ставлення: усвідомлювати суспільство Русі-України як складову суспільства середньовічної Європи.		
Базові знання: - маршрути руху кочовиків. Розуміння: - особливості суспільної організації кочових народів; - яку роль відігравали торгівля та ремесла у житті кочовиків; - особливості повсякденного життя, побуту та культури кочовиків. Вміння: - показати на карті маршрути руху кочовиків; - охарактеризувати соціальну структуру та побут кочових народів; - порівнювати кочові та землеробські народи за різними критеріями. Ставлення: усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості суспільства середньовічних кочовиків.	Суспільство кочовиків. Кочовескотарство. Маршрути руху кочовиків. Роль ремесла і торгівлі в житті кочовиків. Особливості повсякденного життя. Набіги: економічний аспект. Особливості соціальної структури. Родинне життя.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу). Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань, Дебати «Східна Європа — зона контакту кочових та осілих цивілізацій?»).
відмінності між різними формами соціальних конфліктів, їх причини та наслідки (соціально-економічні, політичні, ідеологічні, релігійні, військові). Вміння:		Проєкт «Особливості середньовічного суспільства»

• наводитиприкладирізнихформконфліктівусереднівіки; • пояснюватирізниціміжрізнимиформамисоціальнихконфліктів; • охарактеризувати наслідки соціальних конфліктів длясуспільства; • запропонувативласніваріантишляхів дляподоланнясоціальнихконфліктів. Ставлення: усвідомлювати невідворотність соціальних конфліктівусуспільстві,матисобистес тавленнядоних.		
Урокузагальнення.		
IV.Середньовічнідержави.(20 годин, з них 2 години урок узагальнення).		
Базовізнання: • хронологічні межі існування Франкського королівства, часутворення Франкської та Візантійської імперій, Арабськогохаліфату; Розуміння: • поняття «ранньофеодальна держава, «імперія», «роздробленість», «централізована держава», «станово-представницькамонархія»; • яксформувалисясередньовічніімперіїтаїхніособливості; • причиниполітичногороздробленнядержавЗахідноїЄвропи; • значення формулювання принципу недоторканності особидлястановленняправовоїкульт	Етапидержавотворення всередні віки. Ранньофеодальні держави — Франкська,Візантійськаімперії, Хозарськийкаганат,Київськадержава(Русь-Україна). Процес політичноїроздробленості — причини, наслідки,особливостіурізнихр егіонах. Утворенняцентралізованихдержав.Станово-представницькімонархії.	Навчально-пізнавальна,дослідницька,пошукова,творча,проектна,моделювання,інтерактивна,дискусійна. Перегляд навчального відео).Групова (роботазджереламита документами, складанняіконографіки«Першіранньофеодальні держави», складанняпіраміди станово-представницької ієрархії). Індивідуальна(робота з підручником, укладенняпорівняльноїтаблиці,

уриєвропейськоїцивілізації. Вміння: охарактеризувати організацію влади у «варварських королівствах», ФранкськійтаВізантійськійімперіях, першихАрабськиххаліфатах; • встановити передумови державності германських, слов'янськихтатюркськихнародів; • розкритирольміст(Києва, Кракова, Парижа, Лондоначинших, навибір)утворенніцентралізованихдержав; • порівнятитиповіпроцесіїявищаєвропейськоготукраїнськогодержавотвореннядобиСередньовіччя. Ставлення: усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості мешканцівсередньовічнихімперій, матиособистеставленнядотакоготипудержави.		
Базовізнання: • причинихрестовихпоходів, Реконкісти, німецького«наступунаСхід»; • напрямки та перебіг хрестових походів, Реконкісти, німецького«наступунаСхід». Розуміння: • мотивихрестовихпоходів; • рольчернечихлицарськихорденів (Тевтонського, Лівонського таорденуМечоносців)ухристиянізаціїСхідноїЄвропи;	Зовнішня колонізація та цивілізаційніконфлікти. Причинита цілі хрестових походів. Пер-ший хрестовий похід. Державихрестоносців. Духовно-лицарськіордени. Другийтатретьохрестові походи. Четвертийхрестовийпохідтаїї наслідки. Результати та значення хрестових походів. Держави Піренейськогопівострову. Реконкіста. НімецькаекспансіянаСхід.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесідазелементамиобговорення, колективне читаннятексту, перегляднавчальноговідео). Груповаробота(робота зпідручником, джерелами, документам, складання хронологічноїтаблиці «Хрестові походи»). Індивідуальнаробота(робота зісторичнимикартами, складаннятермі

- особливості економічного та політичного розвитку окремих королівств на Піренейях, утворення єдиного Іспанського королівства; - поняття «зовнішня колонізація», «Реконкіста», «духовно-рицарські ордени», «хрестові походи», «теократія». Вміння: - визначити наслідки хрестових походів, Реконкісти; - обґрунтувати думку щодо взаємозв'язку зовнішньої колонізації та розв'язання цивілізаційних конфліктів; - показати на карті території Королівства Іспанія, італійських торговельних республік, напрямки хрестових походів і державних рестоносців, торговельні шляхи, якими користувались італійські міста-держави. Ставлення: усвідомлювати значення міжцивілізаційних контактів і конфлікту Середньовіччя в сучасному світі.	Тевтонський та Лівонський ордени.	нологічного словника, укладання блок-схеми «Наслідки хрестових походів для різних суспільних станів: лицарі, духівництво, селяни».
Політична карта Європи XI–XIII. Держави західноєвропейського типу.		
Базові знання: - процес і норманського завоювання Англії, прийняття Великої Хартії вольностей, скликання англійського парламенту. Розуміння: - значення формулювання принципів доторканості особистості до становлення	Особливості розвитку Англії в середні віки. Норманське завоювання та його наслідки, особливості держави, Велика Хартія вольностей, народження парламенту.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (перегляд навчального відео, колективне обговорення, евристична бесіда). Групові роботи — опрацювання в групах

правової культури європейської цивілізації; • поняття «парламент»; • особливості внутрішньої та зовнішньої політики Англії у середні віки (зміна еліти та системи державного управління); • наслідки норманського завоювання. Вміння: • розташувати в хронологічній послідовності відомості про походи вікінгів, формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій або республік); • показати на карті території Королівства Англія, напрямки походів вікінгів; • охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Вільгельма Завойовника, Генріха II Плантагенета, Річарда Лівонського, Іоана Безземельного. Ставлення: усвідомлювати значення прийняття Великої Хартії вольностей як документа, який першим у Європі підтвердив основні права людини.		документів, визначення ієрархії соціальних станів суспільства). Індивідуальна робота (робота з історичною картою, документами, укладання порівняльної таблиці «Політика перших правителів Англії у питанні зміцнення централізації королівської влади»,
Розуміння: • причини і передумови посилення королівської влади і об'єднання країни; • особливості внутрішньої і	Поступова централізація держави та її особливості, Генеральні Штати, «Авіньйонський полон» Папства.	Фронтальна робота (розповідь з елементами бесіди, обговорення). Групова робота (аналіз документів та джерел, робота з історичною картою, укладання

зовнішньої політики Філіпа II Ав-густа, Людовіка IX Святого, причини економічного розквіту Франції; • особливості станового суспільства Франції, передумови скликання Генеральних штатів; • поняття «станової монархії», «Генеральні штати», «Авіньйонський полон». Вміння: • показати на карті території Королівства Франція; • описати формування станово-представницької монархії у Франції; • охарактеризувати напрям внутрішньої і зовнішньої політики Філіпа II Августа, Людовіка IX Святого, Філіпа V; • встановити причини і наслідки послаблення папства та його залежності від французьких королів. Ставлення: усвідомлювати роль місце держави в історії європейського суспільства.		хронологічної таблиці). Індивідуальна робота (робота зі шкалою часу, укладання термінологічного словника,»).
• описати і порівняти формування станово-представницької монархії у Франції та Англії; • охарактеризувати напрям внутрішньої і зовнішньої політики Карла VI, Карла VII, Людовіка XI. Ставлення: усвідомлювати роль місце держави в історії європейського суспільства.		Індивідуальна робота (складання термінологічного словника, есе — «Роль Великої хартії вольностей у становленні демократії в Західній Європі»).
Базові знання: • місця розташування італійських	Італійські міста-республіки та їх особливості. Папська область	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, модел

торгівельних республік (Генуя, Венеція); - італійські торговельні міста на українських землях. Розуміння: - поняття «гвельфи», «гібелліни», «тиранія», «теократія»; - особливості правління Лоренцо Медічі у Флоренції; - причини розвитку і занепаду Сицилійського королівства; - особливості розвитку держав Південної Італії. Вміння: - показати на карті торговельні шляхи, які використовувалися італійськими державами; - охарактеризувати організацію влад в торговельних містах-державах (Генуї, Венеції та ін.). Ставлення: усвідомлювати роль міст держав в історії європейського суспільства, особливості розвитку міст-республік.	— теократична держава. Держави Південної Італії. Італійські торговельні міста у Північному Причорномор'ї та в Криму.	ювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, перегляд навчального відео). Групова робота (робота з картами, ілюстраціями, документами, складання порівняльної таблиці).
- поняття «Реконкіста», «кортеси», «мар». Вміння: - визначати причини і наслідки Реконкісти; - охарактеризувати напрям внутрішньої і зовнішньої політики Ізабелли І та Фернандо ІІ. Ставлення: усвідомлення значення міжцивілізаційних контактів і конфліктів у Середньовіччя.		Групова (робота з картою, документами, складання порівняльної таблиці «Позитивні та негативні результати наслідків правління іспанських королів»). Індивідуальна робота (тестові завдання на встановлення відповідності, послідовності, вибір правильного варіанту відповіді, робота з проблемними запитаннями, складання словника).

чітасучасномусвіті.		
Державицентральноєвропейськоготипу.		
Базовізнання: - особливості утворення Священної Римської імперії, часгуситськихвійн, утворенняУгорського, Чеськогокоролівств. Розуміння: - феодально-теократичнийхарактерСвященноїРимськоїімперії; - особливостівнутрішньоготазовнішньополітичностановищаЧехії, УгорщиниуXIV–XVстоліттях. Вміння: - показати на карті територію Священної Римської імперії; - розташувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Угорського, Чеського королівств; - показати на карті території Угорського, Чеського королівств; - охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику правителів держав Угорщини, Чехії. Ставлення: усвідомлення прагнення народів та держав до національного, релігійного та соціального звільнення, проблеми феодальних відносин.	Священна Римська імперія. Чехія в XIV–XV століттях. Угорщина в XIV–XV століттях. Закарпаття у складі Угорщини. Феодально-теократична держава. Урок узагальнення	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, перегляд навчального відео, Групова робота (робота з документами та джерелами, укладання таблиці, виконання синхронізаційних завдань). Індивідуальна робота (виконання тестових завдань, складання Словника термінів, робота з картою. Проект »Особливості держав Центрально-Східної Європи«.
Базовізнання: - особливості утворення Польського королівства, Великого князівства Литовського, обставини Грюнвальдської битви; - території Польського королівств	Польське королівство в XIV–XV століттях. Утворення Великого князівства Литовського. Процес християнізації. Кревська унія. Грюнвальдська битва.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (обговорення, порівняння, оцінка, перегляд відео- та фотодокументів).

а, Великококнязівства Литовського. Розуміння: • сутність наслідки політики Болеслава I Хороброго, Казимира III Великого, Міндовга, Гедиміна, Ольгерда, Вітовта, Ягайла; • причини наслідки підписання Кревської унії; • значення Грюнвальдської битви для династії Східної Європи. Вміння: • розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування середньовічних держав Польського королівства, Великококнязівства Литовського; • показати на карті території Польського, Великококнязівства Литовського, місце Грюнвальдської битви; • визначити причини наслідки підписання Кревської унії; • описати і порівняти політику Болеслава I Хороброго, Казимира III Великого, Міндовга, Гедиміна, Ольгерда, Вітовта, Ягайла. Ставлення: усвідомлювати роль і місце держави в історії європейського суспільства.		Індивідуальна робота— створення порівняльної таблиці, укладання історичного словника.
Базові знання: • причини та обставини утворення Галицько-Волинської держави, битви на річці Калці, монгольської навали на	Удільні князівства на території Давньої Русі. Утворення Галицько-Волинського князівства. Данило Романович та	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (евристична бесіда, колективне читання тексту,

Русь, коронування Данила Романовича; - території Галицько-Волинської держави та сусідніх держав, напрямки походів монголів на Русь. Розуміння: - особливості підпорядкування окремих руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді); передумови посилення західноєвропейських культурних впливів на теренах Королівства Руського;	Королівство Руське. Королівство Руське – держава за нащадків короля Данила. Розпад держави та інкорпорація її частин у сусідні держави.	Груповаробота (робота зілюстраціями, укладання порівняльної таблиці, складання хронологічних задач, робота зі шкалою часу).
- особливості політичного устрою, господарського розвитку культури русько-українського суспільства як визначальні умови збереження його самобутності під час монгольського завоювання. Вміння: - розташувати в хронологічній послідовності відомості про об'єднання Волинського і Галицького князівств в єдину державу; походи монголів на землі Русі, розбудову Галицько-Волинської держави; - показати на карті територію Королівства Руського, території держав-сусідів Королівства Руського, напрямки монгольських походів на Русь у 1239–1242 рр.; - охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику короля Данила; - встановити історичне значення коронації Данила		Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда, складання схеми «Правління Галицько-Волинських князів», робота з картою).

Галицького, причини розпаду Галицько-Волинської держави; укласти і представити історичний портрет одного з правителів Галицько-Волинської держави. Ставлення: усвідомлювати історію Королівства Руського як частину історії європейського Середньовіччя, ціннісні і світоглядні особливості його мешканців.		
Базові знання: - процес входження українських земель до складу Польського королівства; - територія русько-українських земель у складі Польського королівства. Розуміння: - інкорпорації (включення) руських земель до складу сусідніх держав як обмеження владних повноважень місцевих правителів; - поняття «унія», «шляхта», «магдебурзьке право», «шляхетська демократія».	Українські землі у складі Польського королівства. Адміністративний поділ та система управління. Шляхта та шляхетська демократія. Магдебурзьке право. Культурно-цивілізаційні впливи.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз).
Вміння: - розташувати в хронологічній послідовності відомості про входження руських земель до складу сусідніх держав; - показати на карті територію українських земель у складі сусідніх держав; місця подій, що визначали		Групові роботи — порівняння статусу провідних станів суспільства: селянства, духовництва, дружинників, шляхти. Створення соціальної піраміди.

процес інкорпорації південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; • визначити особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку містнама Галицького князівства; організації суспільства та влади в українських землях, що входили до складу Королівства Польського; • визначити наслідки Кривської унії для української спільноти; • укласти історичний портрет русько-українського діяча XIV–XV ст. Ставлення: усвідомити нерозривність історії України з історією Євро-Пейських країн, її роль місце у Євро-Пейському світі.		
Базові знання: • процес входження українських земель до складу Великого князівства Литовського; • територія русько-українських земель у складі Великого князівства Литовського; • дата битви на Синіх Водах та її значення. Розуміння: • інкорпорації (включення) руських земель до складу сусідніх держав як обмеження владних повноважень місцевих правителів; • поняття «козацтво».	Українські землі в складі ВКЛ. Статус та система управління. Формування привілейованих станів. Міста. Селяни. Православна церква та релігійна ситуація. Кривська унія та українські землі. Зародження козацтва.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу).

Вміння: розташувати в хронологічній послідовності відомості про проходження руських земель до складу сусідніх держав;		
- показати на карті територію українських земель у складі сусідніх держав; місця подій, що визначали процес інкорпорації земель південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; - визначити особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку містнама Галицького князівства; організації суспільства та влади в українських князівствах, що входили до складу Великого князівства Литовського; - визначити причини та наслідки Кривської унії для української спільноти; - укласти історичний портрет Костянтина Острозького. Ставлення: усвідомити нерозривність історії України з історією європейських країн, її роль і місце у європейському світі.		
* годин		Проект «Крим в середні віки».
Уроку загальнення.		
V. Духовний світ Середньовіччя. (8 годин, з них 1 година уроку загальнення).		
Базові знання: межі поширення впливу католицької та православної церков; середньовічні	Католицька та православна церкви в середні віки. Відмінності шляхів	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.

ресі(Д.Віклеф,Я.Гус,Д.Савонарола). Розуміння: • поняття«еретик»,«інквізиція»,«анафема»,«альбігойці»,«Альбігойськівійни»,«богоміли»,«народнехристиянство»; • основнівідмінностіміжкатолицизмоміправослав'ям; • рольвченняТомиАквінськогооформуваннієвропейськоїправовоїсистеми; • причиниформуваннятаосновніпостулативченьД.Віклефа,Я.Гуса,Д.Савонароли; • якбулипов'язаніуСередньовіччідержаваіцерква; • причиникризівхристиянствавсерединіцеркви. Вміння: • показати на карті межі поширення впливу католицької і православної церков; • обґрунтовано оцінити вплив середньовічної церкви на культуру й освіту; • охарактеризувати основні положення вчень Д. Віклефа, Я. Гуса, Д. Савонароли. Ставлення: усвідомлювати постійні зміни у світі з огляду людини протягом історії та невідворотність ціннісних змін з плином часу.	розвитку. Накопичення кризових явищ та спроби подолати їх. Середньовічні ересі. Інквізиція. Жебрущі орден. «Нові ересі»: Д. Віклеф, Я. Гус, Д. Савонарола. Єресі в православній церкві. «Народне християнство». Церква і держава.	Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з картою). Групова робота - опрацювання в групах документів, визначення впливу середньовічної церкви на культуру й освіту.
Базові знання: • виникнення, розповсюдження та основи вчення середньовічної філософії (П. Абеляр, Б.	Середньовічна філософія. Схоластика. П'єр Абеляр. Бернар Клервоський. Роджер Бекон.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтально-колективна робота

Клеровський, Т. Аквинський, Аверроес, Ф. Асизький, Д. Гусман); • схоластика як синтез філософії та релігії; • особливості богословської думки у православному світі. Розуміння: • поняття «схоластика», «богослов'я», «теологія», «томізм»; • основні напрями філософської та богословської думки періоду Середньовіччя; • вплив середньовічної філософії на людину і суспільство; формування уявлень про світ; • роль вчення Томи Аквінського у формуванні європейської правової системи; • історичне значення наукових праць (відкриття вінаходів) Роджера Бекона, П'єра Абеляра. Вміння: • визначати основні напрями філософської та богословської думки доби Середньовіччя; • характеризувати вчення філософів (П. Абеляр, Б. Клеровський, Т. Аквинський, Аверроес, Ф. Асизький, Д. Гусман). Ставлення: усвідомлювати постійні зміни у світі та дію людини протягом історії та невідворотність ціннісних змін з плином часу.	Тома Аквінський. Аверроес. Франциск Асизький та Домінік Гусман. Богословська думка в православному світі. Василь Великий, Григорій Палама, Іларіон Київський.	(обговорення, порівняння, вирішення проблемних питань, евристична бесіда). Індивідуальна робота (робота з поняттями, складання історичного портрету П. Абеляра, Б. Клеровського, Т. Аквінського, Аверроеса, Ф. Асизького, Д. Гусмана, Іларіона Київського). Групова робота (робота з критичного опрацювання історичних джерел різних типів у групах). Робота з підручником, читання вголос, відповіді на запитання.
Базові знання: • університетські центри Середньовіччя;	Середньовічні школи та університети. «Світ неписьменних». Монастирські	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.

• основні наукові та технічні досягнення Середньовіччя; • часта наслідки винайдення книгодрукування. Розуміння: • поняття «університет», «сімвільних мистецтв»; • значення книгодрукування для розвитку європейської культури; • історичне значення технічних досягнень Середньовіччя; відкриття винаходи Йоганна Гутенберга;	та міські школи. Школи в Русі-Україні та Королівстві Руському. Середньовічні університети. «Сімвільних мистецтв». Життя середньовічних школярів і студентів. Розповсюдження знань та поява книгодрукування.	Фронтальна робота (пояснювально-ілюстративний виклад матеріалу).
• відмінності та схожі риси у європейській та неєвропейській науці та освіті. Вміння: • розташувати в хронологічній послідовності відомості про поширення романського і готичного мистецьких стилів, появу університетів, книгодрукування; • показати на карті університетські центри; • визначити причини наслідків виникнення університетів. Ставлення: усвідомлювати цінність освіти, науки та мистецтва у житті суспільства та їх вплив на його розвиток.	Освіта і наука поза європейським світом.	Індивідуальна робота—робота з картою, робота з поняттями, укладання хронологічної таблиці.
Базові знання: • хронологічні межі та особливості появи	Архітектура і мистецтво у Середньовіччі. Романська ар	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, модел

иархітектурнихстилів(романська,готичнахрестово-купольнаархітектура) ; • особливостісередньовічноїлітератури,мистецтва,живописутаскульптури. Розуміння: • поняття«вітраж»,«фреска»,«мозаїка»,«романськийстиль»,«готичнийстиль»,«візантійськийхрестово-купольнийстиль»,«інкунабула»,«літопис»,«хроніка»; • особливостіарабо-мусульманськоїархітектуритамиистецтва; • особливостімистецькихталітературнихтрадиційРусі; • зв'язкизахіднихтасхіднихтрадиційукультурі,освіті,побуті. Вміння: • розпізнатибудівлі(храми)романськогоіготичногостилів; • визначати особливостісередньовічної літератури,мистецтва,живописутаскульптури; • порівнюватизахіднітасхіднівізирцікультури. Ставлення: усвідомлюватицінністьосвіти,наукитамистецтваужиттісупільстватаїхвпливинайогорозвиток.	хітектуратаскульптура.Готичнаархітектура. Візантійськаархітектура та її вплив на слов'янськіархітектурнітрадиції.Живописутаскульптура.Арабо-мусульманськаархітектура,мистецтво. Середньовічна література.Рицарськата міська літератури.Мене-стрелі, ваганти,трубадури. Музи-каі театр. ОсобливостімистецькихталітературнихтрадиційРусі.Переплетеннязахіднихсхіднихвзірцівкультурі,освіті,побуті.	ювання,інтерактивна,дискусійна. Фронтальна робота (пояснення,відеофайли,обговорення).Індивідуальнаробота(роботазпам'яткамиархітектурироманськогоіготичногостилів). Групова робота —роботаздокументами(пам'яткамісередньовічноїлітератури).
Базовізнання: • хронологічнімежіРанньогоВідродження; • передумовитаособливостіепохиРанньогоВідродження; • діяльністьЮріяДрогобича.	Раннє Відродження. ПередумовитапочатокепохиВідродження.Гуманізм. Література та мистецтворапанняВідродження.	Навчально-пізнавальна,дослідницька,пошукова,творча,проектна,моделювання,інтерактивна,дискусійна. Фронтальна робота (бесіда,пояснення,обговорення).Індивідуальна робота —укладання хронологічної

Розуміння: • поняття «Раннє Відродження», «Ренесанс», «гуманізм»; • історичне значення художньої творчості Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло та ін.; • особливості культури Відродження та її вплив на українські землі. Вміння: • показати на карті університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження; • визначити причини й наслідки поширення ідей гуманізму і культурного Відродження. Ставлення: усвідомити сутність гуманістичних цінностей та їх вплив на розвиток європейської цивілізації.	Протиріччя нової культури. Вплив Відродження на українські землі. Ю. Дрогобич.	таблиці, робота з картою, пам'ятками культури Відродження. Групова робота — робота з художніми творами Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло — створення стислих повідомлень і представлення результатів роботи. Обговорення. Проект «Епоха відродження».
Уроку загальнення		
VI. Узагальнення. (2 години)		
Базові знання: • як утворилися світові релігії; • як сформувалися сучасні європейські нації та держави; • основні риси формування європейських політико-правових традицій. Розуміння: • взаємовплив культур та релігій вісї середньовічної Європи (фронтири); • особливості розвитку міст, міського врядування; процеси, які призвели до розширення	Здобутки середньовічної Європи. Формування сучасних європейських народів та держав. Утворення світових релігій. Виникнення і розвиток міст та місцевої культури. Утворення парламентських урядів та підвалин європейських політичних і правових традицій. Розвиток освіти, науки і техніки.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (евристична бесіда). Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда). Групова робота (робота над єдиним завданням у малих групах керованих лідерами — робота з історичними категоріями, презентація результатів роботи),

у го зорусередньовічної людини, розширити загальну картину світу.	Розширення картини світу.	
Вміння: • характеризувати основні світові релігії, їхні вчення; • пояснювати основні події/процеси, що призвели до формування сучасних європейських народів і держав; • встановлювати хронологічну послідовність основних подій середньовічної історії; • відслідковувати та пояснювати зміни, що відбулися у світогляді, культурі та побуті людини Середньовіччя. Ставлення: усвідомити сутність європейської цивілізації та її цінностей, значення демократичних і правових ідей в свідомості європейця.		фронтальна бесіда, обговорення. Проект «Здобутки Середньовічної Європи».
Базові знання: • особливості суспільного і культурного життя Русі-України та українських земель у Середньовіччі. Розуміння: • взаємозв'язки українських земель з середньовічними державами Європи; • особливості економічного та політичного розвитку українських земель; • особливості розвитку культури Русі-України. Вміння: • пояснити взаємозв'язок між куль	Особливості суспільного та культурного життя Русі-України та українських земель у Середньовіччі. Місце в економічному, політичному та культурному житті середньовічної Європи. Особливості українського Середньовіччя.	Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (створення синхронізованої хронологічної таблиці). Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).

турними, соціальними, політичними процесами Русі-України та державами середньовічної Європи. Ставлення: усвідомити нерозривність історії Русі-України з історією європейських країн, її роль і місце у європейському світі.		
---	--	--